

JUSTIITSMINISTEERIUM

Mis vahe on absoluutsete põhiõiguste ja piiratatavate põhiõiguste vahel? Kuidas tohib ja saab põhiõiguseid piirata - proportsionaalsus ja eesmärgipärasus.

Kai Härmand

Justiitsministeerium
asekantsler

18.08.2015

Vanglates ja nende piiratud maa-aladel täieliku suitsetamiskeelu kehtestamine

- Vangla siseruumid on alates 2010. a tubakavabad, tubakatooteid hoitakse kambrivälistes suletud kappides. Vangla keskkond tuleb muuta täielikult suitsuvabaks (vanglas ei ole lubatud ka alkoholi tarvitamine).
- Tubakavaba vangla eesmärgid on järgmised:
 - 1) vangi taasühiskonnastamisele kaasaaitamine (vabanemine sõltuvusest);
 - 2) tervise kaitse (kinnipeetavate elukeskkonna ja teenistujate töökeskkonna parandamine);
 - 3) riiklike ressursside säästmine (kulu tervishoiuteenustele ja vangide läbiotsimisele pärast iga jalutuskäiku, et välistada tubakatoodete vangla sisekeskkonda toomine).
- Tagada tuleb nõustamine ja minimaalne vajalik asendusravi; teavitada kinnipeetavaid muudatustest pikka aega ette ja teha soodustusi suitsetamisest loobuvatele kinnipeetavatele.
- Vanglateenistujate suitsetamine vangla territooriumil oleks ka välistatud.

Proportsionaalsuse test

- Millised põhiõigused on kaalul?
- Kas need on piiratavad põhiõigused?
- Kas piirang soodustab eesmärgi saavutamist?
- Kas eesmärk on saavutatav muul, vähemkoormaval viisil?
- Kas sekkumise ulatus ja intensiivsus on kooskõlas piirangu eesmärgi tähtsusega?

Õiguslik raamistik

- Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon (Euroopa inimõiguste konventsioon), mis jõustus Eesti suhtes 16. aprillil 1996 (RT II 2010, 14, 54; vrd RT II 1996, 11/12, 34; 1998, 14, 22; 2000, 11, 57; 2003, 31, 156). Allkirjastatud 1950. aastal Roomas.
- EL põhiõiguste harta (ELT 2010/C 83/02). Vastu võetud Euroopa ülemkogul 7. detsembril 2000. aastal Nice'is ja on osana Lissaboni reformilepingust, mis jõustus 1. detsembril 2009. aastal (ELL art 6 lg 1). Sellest ajast on harta EL esmase õiguse osa ja õiguslikult siduv.
- EV põhiseadus (RT I

Inimõigused (IÕ)

Inimõigused on :

- Universaalsed- kõigi õigused kõigi vastu. Kohustatud pooleks on kõik inimesed, inimeste grupid kui ka riigid. IÕ omandamiseks ei pea midagi ette võtma.
- Moraalselt kehtivad - IÕ on olemas, kui teda on võimalik õigustada.
- Fundamentaalsed- IÕ esemeks on fundamentaalsete huvide ja vajaduste rahuldamine, milleta inimese eksistents oleks ohustatud.
- Prioriteetsed - IÕ on positiivse õiguse legitiimsuse aluseks. IÕ vastuolus olev positiivne õigus on n-õ ebaõigus.
- Abstraktsed- puudub täielik IÕ kataloog.

Põhiõigused (PÕ)

- PS sätestatud põhivabadused on (seadusega) tagatud vabadused.
- PS sisaldab õigusnorme, mis keelavad avalikul võimul vabadusi põhjendamatult piirata.
- Isikul on subjektiivsed õigused sellele, et avaliku võimu kandja neid vabaduse teostamisel põhjendamatult ei takista.
- Põhivabadus on negatiivne, õiguslik ja tagatud vabadus. Iga põhivabadus koosneb kahest elemendist: õiguslikust loast midagi teha või tegemata jätta ja üksikisiku subjektiivsest õigusest riigi vastu, et riik isikut õiguse kasutamisel põhjendamatult ei takista.

PÕ liigitus

- Vabadus- ehk tõrjepõhiõigused, mis kaitsevad elu ja vabadust, on õigused mittesekkumisele isiku vabadussfääri. Sisuks on õiguslik luba midagi teha või tegemata jätta ning isiku õigus riigilt nõuda, et riik isikut lubatu teostamisel ei takista.
- Vabaduspõhiõigused garanteerivad isikule otsustamisvabaduse ning kaitsevad teda riigi ja teiste põhiõiguste adressaatide sekkumise eest selle vabaduse teostamisel.
- Soorituspõhiõigused on õigused riigi positiivsele tegevusele. Ei piisa riigipoolsest sekkumata jätmisest, vaid eeldab põhiõiguste adressaatide positiivset tegevust. Riigil on suur mänguruum, kuidas nõutud eesmärgini jõuda.

PÕ liigitus

- Kaitseõigused, mis kohustavad riiki kaitsma isikut kolmandate isikute rünnete eest positiivselt tegutsedes.
- Põhiõigused korraldusele ja menetlusele nõuavad põhiõiguste teostamiseks vajaliku korralduse ja menetluse loomist. Menetlused laias tähenduses on reeglite ja/või printsiipide süsteemid tulemuse saavutamiseks sh vajalike seaduste olemasolu.
- Menetlus- ja korraldusnormid peavad olema loodud nii, et tulemus on piisava tõenäosusega ja piisaval määral põhiõigustega kooskõlas.

PÕ liigitus

- Sotsiaalsed põhiõigused, mis tagavad eksistentsiiniimumi. Õigused riigi positiivsele tegevusele millelegi, mida üksikisik, kui tal oleks piisavalt rahalisi vahendeid ja kui turul oleks piisav pakkumine, turult saada võiks.
- Õigus riigi abile puuduse korral on mis tahes materiaalne toetus. Selle, kui suur see toetus on, millistel tingimustel ja mis kujul seda jagatakse, peab määrama kindlaks seadusandja. Põhiõiguslikult on tagatud ainult õigus minimaalselt vajalikele äraelamisvahenditele.

PÕ liigitus

- Võrdsuspõhiõiguse kõige üldisem sisu kajastub stereotüüpses väljendis, mis pärineb Aristoteleselt: võrdseid tuleb kohelda võrdselt ja ebavõrdseid ebavõrdselt.
- Tegemaks kindlaks, kas kedagi on kellegagi koheldud võrdselt või ebavõrdselt, peab olema vähemalt kaks isikut või isikute gruppi, keda omavahel võrrelda.
- Võrdsuspõhiõigused kaitsevad isikut riigi õigustamatu ebavõrdse kohtlemise eest võrreldes teiste isikutega.

Põhiõigustest (PÕ) kokkuvõtvalt

- PÕ on isiku subjektiivsed õigused riigi vastu. Kõigi ja igaühe õigused, mille kandja on üldjuhul füüsiline isik.
- PÕ adreessaadiks on avaliku võimu kanda, millel on kohustus tagada PÕ järgimine ja vajadusel jõustamine riigi sunniaparaadi kaudu.
- Põhiseaduses (PS) on näitlik PÕ kataloog.
- PÕ vahel ei ole hierarhiat.
- PÕ omavahelise vastuolu korral tuleb neid kaaluda proportsionaalsuse põhimõttest lähtuvalt, arvestades konkreetseid asjaolusid ja vastuolus olevaid õigusväärtuseid.

Absoluutsed ja piiratavad PÕ

- Absoluutsed ehk nullreservatsiooniga põhiõigused:

Õigus elule.

Piinamise ja alandava kohtlemise keeld.

Orjuse keeld.

Õigus seksuaalsele enesemääratlusele.

- Piiratavad PÕ ehk lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigused ja kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigused:

Piirata saab PÕ seaduse alusel, kui see on õigustatud teiste isikute õiguste kaitseks või avalikes huvides. Õigus vabadusele ja isikupuutumatusel, liikumisvabadus, sõnavabadus, õigus koguneda ja ühineda, eraelu ja kodu puutumatus, kutsevabadus, kirjavahetuse saladus, õigus informatsioonile, hääleõigus, omandiõigus, õigus haridusele jne.

Eesmärgipärasus

- PÕ riive eesmärgipärasus sõltub põhiõigusnormi nõ piiriklauslist.
- Lihtsa piiriklausliga (lihtne seadusreservatsioon) põhiõigust on lubatud riivata igal eesmärgil, mis ei ole PS-ga otseselt keelatud.
- Kvalifitseeritud piiriklausliga (kvalifitseeritud seadusreservatsioon) põhiõigust on üldjuhul lubatud riivata ainult piiriklauslis ette nähtud eesmärkidel. Ainult erandjuhul tohib kvalifitseeritud piiriklausliga põhiõigust riivata mõne muu põhiõiguse või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtuse alusel.
- Ilma piiriklauslita tagatud põhiõigusi tohib piirata, kui piirang toetub kolmanda isiku põhiõigusele või mõnele muule põhiseaduslikku järku õigusväärtusele.

Proportsionaalsuse põhimõte

- PS§ 11 : Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.
- Proportsionaalsuse põhimõte on iga riive põhiseaduspärasuse keskne kriteerium.
- Põhiõiguste adressaadi põhiõigust riivav abinõu on demokraatlikus ühiskonnas vajalik siis, kui see on püstitatud eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas.
- Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollib (kohus) järjestikku kolmel astmel – kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.

Proportsionaalsuse kolmeastmeline test

- Sobiv on abinõu, mis soodustab piirangu eesmärgi saavutamist. Ebaproportsionaalne on abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta piirangu eesmärgi saavutamist. Sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest.
- Abinõu on vajalik, kui eesmärk ei ole saavutatav mõne teise, isikut vähem koormava abinõuga, mis on sama efektiivne.
- Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt piirangu eesmärgi tähtsust. Mida intensiivsem on põhiõiguse riive, seda kaalukamad peavad olema seda õigustavad põhjused.

JUSTIITSMINISTEERIUM

Aitäh!

Kai Härmand

Kai.harmand@just.ee